

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

Ментух Наталія Фелікссівна

УДК 346:21+346:32

**ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ЛІЗИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі проблем підприємництва Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Нижник Ніна Романівна,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
завідувач відділу моніторингу ефективності
законодавства

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
Кібенко Олена Рувімівна,
Національна юридична академія
ім. Ярослава Мудрого,
професор кафедри господарського права

кандидат юридичних наук, доцент,
Кологойда Олександра В'ячеславівна,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка,
доцент кафедри господарського права

Захист відбудеться «15» грудня 2010 р. о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.500.01 в Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

З дисертацією можна ознайомитися в Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

Автореферат розісланий «12» грудня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. І. Бобрик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення ринкових відносин в Україні супроводжується пошуком і впровадженням нових альтернативних форм матеріально-технічного забезпечення виробництва, одержання та використання майна суб'єктами господарювання, однією з яких є лізинг. З переходом до ринкових умов господарювання змінився статус господарюючих суб'єктів, відбулися значні якісні й кількісні зміни у їх взаємовідносинах як в системі світових господарських зв'язків, так і на національному рівні.

Для повного розуміння специфічних особливостей лізингу, визначення можливостей і перспектив використання різних його форм в сучасних умовах господарювання, необхідно розробити та врегулювати на законодавчому рівні систему взаємовідносин між суб'єктами лізингу й іншими учасниками лізингових відносин.

У практиці здійснення лізингових проектів основна увага приділяється взаємовідносинам лізингодавця, лізингодержувача та продавця предмета лізингу, які складають основу лізингової операції. Проте такий підхід обмежує розуміння сутності лізингових відносин, учасниками яких можуть бути не тільки зазначені суб'єкти, але й велика кількість інших учасників: фінансові посередники, страхові компанії, інститути спільного інвестування, брокерські фірми тощо, з якісно новими функціями та економічними інтересами.

Правовий статус учасників лізингової діяльності не достатньо досліджений в науці господарського права, адже дослідники правового регулювання лізингових відносин лише побічно торкалися цієї проблеми в межах висвітлення загальних питань правового регулювання лізингових договірних відносин та діяльності лізингових компаній. Вищевказані обставини обґрунтовують актуальність і необхідність проведення спеціального дослідження правового статусу учасників лізингової діяльності в Україні.

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі господарського та цивільного права, економістів, зокрема, А. Г. Барабаш, О. А. Беляневич, Р. П. Бойчука, О. М. Вінник, В. В. Вітрянського, В. Д. Газмана, В. А. Горемикіна, С. М. Грудницької, Ю. В. Ілларіонова, О. С. Іоффе, О. В. Кабатової, О. Р. Кібенко, С. П. Кисіля, О. О. Левковича, М. І. Лещенка, В. К. Мамутова, І. О. Решетник, В. С. Різника, Н. О. Саніахметової, Д. С. Січка, В. П. Трача, О. В. Трофімової, Я. Б. Усенка, О. О. Уханьової, Т. Г. Філософової, Ю. С. Харитонова, В. С. Щербини, І. Є. Якубівського та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України 19 квітня 2006 року (протокол № 4) в редакції «Правове регулювання статусу учасників лізингової діяльності в Україні», і уточнена в редакції «Правовий статус

учасників лізингової діяльності в Україні» Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України 22 квітня 2009 року (протокол № 4). Дисертація виконана згідно із темою «Проблеми правового забезпечення державного регулювання та управління в сфері підприємницької діяльності» (номер державної реєстрації 0108U000491), що виконується Науково-дослідним інститутом приватного права і підприємництва НАПрН України.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в подальшому розвитку теоретичних засад та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового статусу учасників лізингової діяльності згідно із законодавством України.

Мета дослідження обумовила вирішення таких *завдань*:

- визначити і дослідити поняття та зміст господарської правосуб'єктності суб'єктів лізингової діяльності;
- визначити особливості правового статусу лізингових компаній;
- дослідити порядок створення та припинення діяльності лізингової компанії;
- визначити правовий режим майна лізингової компанії;
- розглянути особливості управління діяльністю лізингової компанії;
- визначити та дослідити господарські договори, що укладаються в процесі здійснення лізингової діяльності та способи забезпечення виконання господарських зобов'язань за договором лізингу;
- визначити особливості господарсько-правової відповідальності суб'єктів лізингової діяльності за договором лізингу;
- розробити пропозиції щодо усунення прогалин і недоліків правового статусу учасників лізингової діяльності за законодавством України.

Об'єктом дослідження є господарсько-правові відносини, що виникають при здійсненні суб'єктами господарювання лізингової діяльності.

Предметом дослідження є наукові теорії та концепції щодо правового статусу учасників лізингової діяльності, нормативно-правові акти України та практика їх застосування, існуюча практика господарських судів України у спорах, пов'язаних із лізинговою діяльністю, а також зарубіжне законодавство та міжнародні акти, що регулюють ці відносини.

Методи дослідження. У дисертації використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Базовою методологічною основою дисертаційного дослідження є синергетичний метод, який у поєднанні з діалектичним методом пізнання дав можливість розглянути основні ознаки учасників лізингової діяльності (підрозділ 1.1 дисертації). Системно-логічний метод застосовувався при визначенні видів учасників лізингової діяльності, їх господарської правосуб'єктності, порядку створення та діяльності лізингової компанії (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2 дисертації). Формально-логічний метод був використаний при дослідженні теоретико-правових аспектів договірної регулювання господарської діяльності суб'єктів лізингової діяльності (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3 дисертації). Статистичний метод

використано для узагальнення судової практики (підрозділи 1.3, 2.2, 3.2 дисертації). У дослідженні застосовувалися деякі спеціальні методи. Так, на основі історичного методу було простежено процес становлення лізингових компаній в окремих зарубіжних країнах та Україні, їх ознаки, управління їх діяльністю (підрозділи 2.1, 2.3 дисертації). Порівняльно-правовий метод використовувався під час аналізу норм законодавства України, законодавства окремих зарубіжних країн, директив Європейського Союзу, що регулюють правовий статус суб'єктів лізингової діяльності (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2 дисертації). Методи аналізу та синтезу використовувались під час розроблення пропозицій щодо удосконалення правового статусу учасників лізингової діяльності за господарським законодавством України (підрозділи 1.1, 2.1 дисертації).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступних наукових положеннях, які виносяться на захист.

Вперше:

1) сформульовано визначення поняття *учасника лізингової діяльності* як фізичної або юридичної особи, що виступає стороною багатостороннього договору лізингу та/або надає послугу сторонам договору лізингу;

2) сформульовано визначення поняття *суб'єкта лізингової діяльності* як господарської організації, створеної у визначеному законодавством порядку, що безпосередньо здійснює лізингову діяльність на професійній основі для задоволення майнових інтересів інших суб'єктів господарських правовідносин з метою отримання прибутку, має відокремлене майно, закріплене за нею на визначеному правовому титулі та господарську правосуб'єктність;

3) за критерієм ступеня участі в лізинговій операції учасників лізингової діяльності поділено на *прямих* (суб'єкти лізингової діяльності (лізингодавці), лізингоодержувачі, продавці (постачальники) предмета лізингу) та *непрямих* (фінансові посередники (банки), що надають кошти на придбання предмета лізингу; суб'єкти інфраструктури ринку лізингових послуг (страхові компанії, інститути спільного інвестування, консалтингові фірми, брокерські фірми); державні та регіональні лізингові фонди; неприбуткові об'єднання лізингових компаній, що здійснюють саморегулювання лізингової діяльності);

4) сформульовано визначення поняття *державної лізингової компанії* як лізингової компанії, створеної в організаційно-правовій формі державного комерційного підприємства або акціонерного товариства, державна частка в статутному капіталі якого перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цього товариства.

Удосконалено:

5) визначення поняття *лізингової компанії* як господарської організації, створеної у визначеному законодавством порядку, що на професійній основі, постійно та безпосередньо здійснює лізингову діяльність для задоволення майнових інтересів інших суб'єктів господарських

правовідносин, з метою отримання прибутку, має відокремлене майно, закріплене за нею на визначеному правовому титулі, господарську правосуб'єктність та відповідно до чинного законодавства виконує функцію лізингодавця;

6) визначення поняття *господарської правосуб'єктності суб'єкта лізингової діяльності* як правової властивості господарської організації, яка виражається в суб'єктивних правах і юридичних обов'язках, які надані законом та/або безпосередньо законом не встановлені, але необхідні для виконання господарською організацією покладених на неї функцій і завдань, спрямованої на збалансування приватних і публічних інтересів;

7) визначення поняття *договору лізингу* як господарського зобов'язання, за яким лізингодавець передає неспоживну річ, визначену індивідуальними ознаками, віднесену законодавством до основних фондів (предмет лізингу) у невиключне володіння та користування лізингоодержувачу на визначений договором строк, який складає не менше одного року, за умови сплати останнім лізингових платежів;

8) визначення поняття *фінансового лізингу* як багатосторонньої господарської операції, що передбачає передачу лізингодавцем у невиключне володіння та користування лізингоодержувачу предмета лізингу, набутого лізингодавцем у визначеного лізингоодержувачем продавця (постачальника) відповідно до наданої лізингоодержувачем або обраної лізингодавцем за дорученням лізингоодержувача специфікації з метою лізингу на підставі договору фінансового лізингу на умовах оплатності та передбачає право викупу предмета лізингу лізингоодержувачем на підставі укладеного сторонами договору купівлі-продажу або повернення предмета лізингу лізингоодержувачем лізингодавцеві після закінчення строку дії договору;

9) визначення поняття *оперативного лізингу* як двосторонньої господарської операції, що передбачає передачу лізингодавцем у невиключне володіння та користування лізингоодержувачу предмета лізингу, попередньо набутого лізингодавцем з метою лізингу на підставі договору оперативного лізингу на умовах оплатності та передбачає повернення предмета лізингу лізингоодержувачем лізингодавцеві після закінчення строку дії договору.

Дістало подальшого розвитку:

10) дослідження правового статусу лізингових компаній на основі виділення таких його елементів, як: організаційно-правова форма, порядок створення та способи припинення, порядок формування та правовий режим майна, порядок управління справами лізингової компанії;

11) класифікація лізингових компаній за критеріями: спеціалізації (вузькоспеціалізовані й універсальні), організаційно-правової форми (господарські товариства, унітарні підприємства), функцій (брокерські, сервісні, фінансові), галузей господарювання (в сфері АПК, авіації (літакобудуванні), суднобудуванні, транспорті, в будівництві, харчовій промисловості, медицині), за формою власності (державні та засновані на недержавних формах власності);

12) встановлення кваліфікуючих ознак договору лізингу, що відрізняють його від суміжних договорів, якими є: спеціальне коло суб'єктів та об'єктів договору лізингу; склад лізингових платежів; перехід права власності на предмет лізингу до лізингоодержувача чи можливість його викупу після закінчення строку дії договору.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: а) у науково-дослідній сфері при подальшому дослідженні правового статусу учасників лізингової діяльності; б) у правотворчій діяльності для вдосконалення українського господарського законодавства та гармонізації українського господарського законодавства із законодавством країн Європейського Союзу; в) у правозастосуванні для підвищення ефективності розгляду в господарських судах спорів, пов'язаних із укладенням договору лізингу; г) у навчальному процесі для розроблення навчальних курсів, методичних матеріалів, під час викладання та вивчення курсу господарського права.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались і були схвалені на засіданнях відділу проблем підприємництва Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України. Результати дослідження висвітлено в доповідях на 6 міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях: Науково-практичній конференції «Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення» (м. Київ, 2005 р.), Науково-практичній конференції «Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні» (м. Київ, 2006 р.), Міжнародній науковій конференції «Шості осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2007 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2008 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 2010 р.), XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи» (м. Тернопіль, 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 13 публікаціях: 7 наукових статтях, 5 з яких опубліковані у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань ВАК України, та 6 тезах виступів на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації складається із вступу, 3 розділів, що містять 9 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 242 сторінок. Список використаних джерел, який містить 251 найменувань, викладений на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, мета та завдання дослідження, його об'єкт і предмет, зазначена методологічна основа дослідження, наукова новизна роботи, розкривається практичне значення досягнутих результатів, наводяться дані про їх апробацію та публікації.

У **Розділі 1. «Загальні засади правового статусу учасників лізингової діяльності»**, який містить три підрозділи, основна увага приділяється дослідженню теоретичних аспектів правового статусу учасників лізингової діяльності, їх правосуб'єктності, дається характеристика основних видів учасників лізингової діяльності.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки учасників лізингової діяльності»* досліджується поняття «учасник лізингової діяльності», проводиться розмежування цього поняття із суміжною категорією «суб'єкт лізингової діяльності». На підставі аналізу загальних ознак суб'єкта господарювання, а також законодавства про лізинг, виділені основні ознаки суб'єкта лізингової діяльності: статус господарської організації; створення у загальному порядку, визначеному законодавством України у будь-якій з передбачених ним організаційно-правових форм (найчастіше у формі господарського товариства); безпосереднє здійснення лізингової діяльності, що передбачає інвестування коштів і набуття предмета лізингу у власність для передачі його у володіння та користування лізингоодержувачу; професійна основа діяльності, що полягає у здійсненні діяльності колективом спеціально підібраних висококваліфікованих фахівців, які мають освіту та спеціальні знання, що необхідні при виборі предмета лізингу та оформленні лізингової операції; метою діяльності є задоволення майнових інтересів інших суб'єктів (лізингоодержувачів) в отриманні основних фондів – предмета лізингу, необхідного для здійснення господарської діяльності, у володіння, користування та отримання прибутку; наявність відокремленого майна, закріпленого на визначеній законодавчо-правовій основі (титулі) – праві власності, господарського відання, оперативного управління, оренди; наявність господарської правосуб'єктності, що включає господарську правоздатність і компетенцію. Сформульовано визначення поняття «суб'єкт лізингової діяльності».

Встановлено, що суб'єктом лізингової діяльності є лише лізингодавець, який вкладає кошти і набуває предмет лізингу у власність для передачі його в користування лізингоодержувачу з метою отримання прибутку. Інші можливі суб'єкти лізингових відносин є лише учасниками лізингової діяльності. На підставі цього сформульовано визначення поняття «учасник лізингової діяльності».

У *підрозділі 1.2 «Види учасників лізингової діяльності»* проведено класифікацію учасників лізингової діяльності. За характером діяльності учасників лізингової діяльності поділено на: суб'єктів лізингової діяльності (лізингодавець); лізингоодержувача; продавця (постачальник) предмета

лізингу; фінансових посередників (фінансово установи (банки), що надають кошти на придбання предмета лізингу); суб'єктів інфраструктури ринку лізингових послуг (страхові компанії, інститути спільного інвестування, консалтингові фірми, брокерські фірми); державні та регіональні лізингові фонди; неприбуткові об'єднання лізингових компаній, що здійснюють саморегулювання лізингової діяльності.

Чинне лізингове законодавство України не відображає багатоманітності учасників лізингової діяльності, оскільки в ст. 4 Закону України «Про фінансовий лізинг», присвяченій суб'єктам лізингу, йдеться тільки про сторони договору лізингу. У зв'язку з цим пропонується викласти ст. 4 Закону України «Про фінансовий лізинг» у новій редакції:

«Стаття 4. Учасники лізингової діяльності

Учасниками лізингової діяльності можуть бути:

лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;

лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;

продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;

інші фізичні або юридичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу або надають послуги сторонам договору лізингу, зокрема: банки, страхові компанії, консалтингові та брокерські фірми, інститути спільного інвестування, неприбуткові об'єднання лізингових компаній, державні та регіональні лізингові фонди тощо».

У підрозділі 1.3 «Поняття, особливості та зміст господарської правосуб'єктності суб'єктів лізингової діяльності» обґрунтовується висновок, що одним із найважливіших елементів правового статусу суб'єктів лізингової діяльності є правосуб'єктність. З'ясовано, що зміст господарської правосуб'єктності суб'єктів лізингової діяльності становить сукупність прав та обов'язків, які виникають при здійсненні ними господарської діяльності та визначені чинним законодавством про лізинг.

Доведено, що правосуб'єктність учасників лізингової діяльності виникає із взаємовідносин між лізингодавцем, лізингоодержувачем і продавцем (постачальником) при укладенні та виконанні договору фінансового лізингу.

На основі дослідження норм чинного законодавства, що визначають обсяг господарської правосуб'єктності лізингодавця, та враховуючи правовий досвід окремих зарубіжних країн, запропоновано передбачити в ст. 806 ЦК України та ч. 2 ст. 1, п. 1 ч. 2 ст. 10 Закону України «Про фінансовий лізинг» норму, згідно з якою лізингодавець зобов'язаний передати майно лізингоодержувачу разом із усіма його приналежностями та документацією відповідно до договору лізингу.

З метою захисту прав і законних інтересів сторін договору лізингу, запропоновано сторонам в договорі лізингу: детально ідентифікувати майно,

що підлягає передачі лізингоодержувачу; встановлювати строк для усунення недоліків предмета лізингу; визначати підстави та порядок повернення предмета лізингу; встановлювати порядок, форми та цілі контролю лізингодавцем умов користування лізингоодержувачем предметом лізингу та його утримання; закріплювати обов'язок лізингоодержувача, перш ніж прийняти предмет лізингу перевірити його якість та комплектність з метою виявлення певних недоліків й інших невідповідностей умовам договору лізингу.

Розділ 2. «Правовий статус лізингових компаній», що складається з трьох підрозділів, присвячений дослідженню поняття, ознак і видів лізингових компаній, їх створенню та припиненню, питанням управління діяльністю лізингової компанії.

У підрозділі 2.1 *«Поняття, ознаки та види лізингових компаній»* зазначається, що основними суб'єктами лізингової діяльності є спеціалізовані господарські організації – лізингові компанії.

На підставі аналізу визначення поняття «правовий статус» («правове становище») та його складу зроблено висновок, що основними ознаками (елементами) правового статусу лізингової компанії є: мета і завдання суб'єкта господарювання; предмет, цілі та вид його діяльності; організаційно-правова форма; порядок створення; правовий режим майна; господарська правосуб'єктність (права і обов'язки); юридична відповідальність; порядок реорганізації та ліквідації.

В роботі визначені наступні ознаки лізингової компанії: господарська організація, що має статус фінансової установи; основним видом діяльності є здійснення лізингової діяльності (надання послуг фінансового лізингу); створення у визначеному законодавством порядку в будь-якій з передбачених законодавством організаційно-правових форм; безпосереднє на професійній основі здійснення лізингової діяльності, що передбачає інвестування коштів і набуття предмета лізингу у власність для передачі його у володіння та користування лізингоодержувачу; професійна основа діяльності; мета діяльності полягає у задоволенні майнових інтересів інших суб'єктів (лізингоодержувачів) в отриманні предмета лізингу у володіння та користування; наявність відокремленого майна, закріпленого на визначеній законодавчо правовій основі (титул) – праві власності, господарського відання, оперативного управління, оренди; наявність господарської правосуб'єктності.

Враховавши відсутність законодавчого визначення лізингової компанії, пропонується доповнити Закон України «Про фінансовий лізинг» статтею, в якій закріпити: визначення терміну «лізингова компанія»; коло засновників лізингової компанії; порядок формування статутного фонду, його розмір; особливості припинення діяльності лізингових компаній.

У підрозділі 2.2 *«Порядок створення та припинення лізингових компаній»* аналізуються особливості створення та припинення лізингових компаній.

В роботі на основі норм чинного законодавства та директив ЄС аналізується порядок створення лізингових компаній у формі господарського товариства та особливості створення лізингових компаній як дочірніх компаній банків. З'ясовані особливості створення державних лізингових компаній, зокрема те, що такі компанії створюються в організаційно-правовій формі державного комерційного підприємства або акціонерного товариства, державна частка у статутному капіталі якого перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цього товариства.

Зважаючи на те, що лізингові компанії, зазвичай, створюються у формі господарських товариств, розглянуто фонди, які формуються лізинговими компаніями як господарськими товариствами. Встановлено, що такі фонди поділяються на універсальні, до яких належать статутний і резервний фонди, та спеціальні, до яких пропонується віднести лізинговий гарантійний фонд, фонд матеріального заохочення працівників, фонд охорони праці працівників, фонд підтримки і розвитку лізингу.

В дисертації також приділено увагу особливостям правового регулювання припинення лізингових компаній шляхом реорганізації та ліквідації, як в добровільному, так і в примусовому порядку.

У підрозділі 2.3 «Управління діяльністю лізингових компаній», враховуючи організаційно-правову форму лізингових компаній – господарські товариства, встановлено, що управління їх діяльністю є корпоративним управлінням.

Дослідивши поняття корпоративного управління встановлено, що корпоративне управління може бути двох видів: управління діяльністю товариства його засновником (власником) та управління діяльністю товариства його керівними органами та посадовими особами.

Обґрунтовано, що відповідно до чинного законодавства, управління лізинговою компанією, створеною у формі акціонерного товариства (), здійснюють його органи управління, до яких належать: загальні збори як вищий орган управління товариства, наглядова рада, яка здійснює захист прав акціонерів товариства та регулює діяльність правління, виконавчий орган (правління), який здійснює керівництво поточною діяльністю товариства, ревізійна комісія, до компетенції якої входить перевірка фінансово-господарської діяльності компанії.

В дисертації зазначається, що до компетенції наглядової ради лізингової компанії доцільно віднести повноваження обирати та відкликати голову і членів правління, встановлювати розмір винагороди та відповідальність членів наглядової ради, а також затверджувати певні угоди, які зазначені в статуті.

Враховуючи те, що успішна діяльність лізингової компанії в багатьох випадках визначається раціональною побудовою її внутрішньої організаційної структури і формуванням адекватної системи органів управління, в роботі підтримується позиція окремих фахівців про доцільність передбачення в складі правління посади фінансового директора, директора з

комерційних питань і директора із загальних питань діяльності лізингової компанії.

В дисертації обґрунтовується необхідність надати ревізійній комісії лізингової компанії право на оплатній основі залучати до проведення перевірки фінансово-господарської діяльності експертів, фахівців з маркетингу, страхування тощо, консультантів, що, в свою чергу, спрощувало б роботу самої ревізійної комісії.

Розділ 3. «Теоретико-правові аспекти договірної регулювання господарської діяльності суб'єктів лізингової діяльності» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню господарських договорів, що укладаються в процесі здійснення лізингової діяльності, способів забезпечення виконання господарських зобов'язань за договором лізингу та особливостей господарсько-правової відповідальності суб'єктів лізингової діяльності.

У підрозділі 3.1 «Господарські договори, що укладаються в процесі здійснення лізингової діяльності» обґрунтовується, що договори, які опосередковують лізингову діяльність (договір лізингу, договір купівлі-продажу, кредитний договір, договір страхування) є господарськими договорами.

Ознаками договору лізингу пропонується вважати наступне: цей договір є консенсуальним договором; в момент укладання договору лізингодавець, як правило, не є власником предмета, що набувається у продавця за визначеною лізингоодержувачем специфікацією з метою передачі в лізинг; сторонами договору лізингу є лізингодавець, лізингоодержувач та продавець (постачальник) предмета договору, або тільки лізингодавець і лізингоодержувач, якщо має місце передача в лізинг майна, належного лізингодавцеві на праві власності; предметом є неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена за законодавством до основних фондів; договір має оплатний характер, що передбачає сплату лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів за користування предметом лізингу; передача майна за договором здійснюється у тимчасове володіння та користування лізингоодержувачу; договір укладається на визначений строк; у лізингодавця наявна мета інвестування власних чи залучених фінансових коштів в предмет лізингу; у лізингоодержувача наявна можливість викупити предмет лізингу у власність на підставі укладеного сторонами договору купівлі-продажу; використання предмета лізингу лізингоодержувачем має невиключний характер, що передбачає можливість його передачі в користування іншим особам – сублізинг.

На основі зазначених ознак сформульовано поняття господарського договору лізингу, яке запропоновано закріпити в ст. 1 Закону України «Про фінансовий лізинг», ст. 292 ГК України та ст. 806 ЦК України.

До переліку істотних умов договору лізингу, визначених у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про фінансовий лізинг», дисертантка вважає за необхідне включити умову про особу (лізингодавця або лізингоодержувача), яка

здійснює вибір предмета договору лізингу та продавця (постачальника), оскільки ця умова впливає на розподіл прав, обов'язків, ризиків та відповідальності між лізингодавцем та лізингоодержувачем.

Зазначається, що опціон на купівлю предмета лізингу після закінчення строку дії договору лізингу є кваліфікуючою ознакою договору фінансового лізингу. Це пов'язано з тим, що логічним завершенням лізингової операції повинен бути перехід права власності на предмет лізингу після спливу строку дії договору лізингу до лізингоодержувача або викуп предмета лізингу за залишковою вартістю. В іншому випадку втрачається сенс лізингу, а відносини між сторонами перетворюються на звичайну оренду.

Доведено, що договір купівлі-продажу предмета лізингу може укладатись між продавцем (постачальником) та лізингодавцем як на стадії укладання договору лізингу, так і на стадії виконання договору лізингу між лізингодавцем та лізингоодержувачем в процесі реалізації права останнього на викуп предмета лізингу.

З метою зменшення збитків, пов'язаних з невиконанням чи неналежним виконанням учасниками договору лізингу взятих на себе зобов'язань, дисертантка вважає за необхідне закріпити на законодавчому рівні: обов'язок страхування підприємницьких ризиків за договорами лізингу, що передбачають залучення державних коштів, та можливість розміщення частини страхових резервів страхових компаній у формі довгострокових кредитів для лізингової діяльності.

У підрозділі 3.2 «Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань за договором лізингу» доводиться, що виконання господарських зобов'язань за договором лізингу забезпечується засобами захисту, які передбачені Законом України «Про фінансовий лізинг» або договором, за умови, що вони не суперечать закону, та заходами відповідальності учасників господарських відносин, що передбачені ГК України, ЦК України та іншими законодавчими актами.

В дисертації детально проаналізовані способи забезпечення виконання господарських зобов'язань за договором лізингу, якими є:

неустойка, як один із важливих способів забезпечення належного виконання зобов'язань за договором лізингу, що є найпростішим і найзручнішим засобом майнової відповідальності та реалізується незалежно від вини порушника та наявності збитків;

застава, за допомогою якої в процесі лізингової діяльності можуть відшкодуватись збитки, спричинені невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань лізингоодержувачем і лізингодавцем;

банківська гарантія, яка, зазвичай, виступає найнадійнішим засобом мінімізації фінансових ризиків учасників лізингової операції;

договір про зворотний викуп предмета лізингу, відповідно до якого продавець (постачальник) бере на себе зобов'язання викупити предмет лізингу у лізингодавця після його вилучення у лізингоодержувача у випадку порушення останнім умов договору лізингу.

У підрозділі 3.3 «Особливості господарсько-правової відповідальності суб'єктів лізингової діяльності за договором лізингу» зазначається, що порушення сторонами зобов'язань за договором лізингу є підставою для застосування до порушника таких господарських санкцій як: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Обґрунтовано, що підставою для застосування неустойки за договором лізингу є: протиправна поведінка зобов'язаного суб'єкта; невжиття боржником усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення; порушення свого зобов'язання, передбаченого в договорі (наприклад, неповернення чи несвоєчасне повернення предмета лізингу лізингодавцю у випадку закінчення або дострокового розірвання договору лізингу).

До підстав відшкодування збитків відноситься: прострочення передачі предмета лізингу більше ніж на 30 днів (якщо інший строк не буде визначено у договорі лізингу); неповернення предмета лізингу лізингодержувачем у строк та на умовах, зазначених у договорі; невиконання чи неналежне виконання умов договору лізингу, передбачених законом або договором.

З метою захисту інтересів лізингодавця обґрунтована необхідність закріплення в ч. 4 ст. 7 Закону України «Про фінансовий лізинг» права лізингодавця відмовитися від договору в односторонньому порядку у випадку істотного порушення лізингодержувачем умов договору лізингу. Істотним порушенням договору лізингу, на думку дисертантки, є нецільове використання предмета лізингу; передача предмета лізингу в сублізинг, користування іншим особам без згоди лізингодавця; неповернення предмета лізингу у встановлений договором строк; невиконання обов'язку по страхуванню об'єкта лізингу та інші умови, передбачені безпосередньо сторонами в договорі.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що виявляється у теоретичному обґрунтуванні наукових підходів та пропозицій щодо правового статусу учасників лізингової діяльності в Україні.

Виходячи з викладених у дисертації теоретичних положень, аналізу національного законодавства України та міжнародного (європейського) правового досвіду у зазначеній сфері, сформульовано низку висновків, основні з яких полягають у наступному.

1. З урахуванням специфіки об'єктів лізингу та мети їх використання доведено, що суб'єктами лізингової діяльності можуть бути тільки суб'єкти господарювання, що обумовлює виділення ознак суб'єкта лізингової діяльності як суб'єкта господарювання, а саме: статус господарської організації; створення у загальному порядку, визначеному чинним законодавством; безпосереднє здійснення лізингової діяльності; професійна

основа діяльності; метою діяльності є задоволення потреб інших суб'єктів; наявність відокремленого майна; наявність господарської правосуб'єктності.

2. Запропоновано закріпити в ст. 806 ЦК України, ч. 2 ст. 1, п. 1 ч. 2 ст. 10 Закону України «Про фінансовий лізинг» норму про те, що лізингодавець зобов'язаний передати майно лізингоодержувачу разом з усіма його приналежностями і документацією відповідно до договору лізингу.

3. З метою захисту прав та законних інтересів сторін договору лізингу рекомендується в цьому договорі детально ідентифікувати майно, що підлягає передачі лізингоодержувачу; встановлювати строк для усунення недоліків предмета лізингу; визначати підстави та порядок повернення предмета лізингу; встановлювати порядок, форми та цілі контролю лізингодавцем умов користування лізингоодержувачем предметом лізингу та його утримання; закріплювати обов'язок лізингоодержувача перш ніж прийняти предмет лізингу перевірити його якість та комплектність з метою виявлення певних недоліків й інших невідповідностей умовам договору лізингу.

4. З урахуванням порядку створення лізингових компаній у формі господарського товариства доведено, що управління їх діяльністю є корпоративним управлінням.

5. Виходячи з розуміння лізингу як виду господарської діяльності обґрунтовано комплексний характер операції фінансового лізингу, що опосередковується такими господарськими договорами, як: договір лізингу, договір купівлі-продажу предмета лізингу, кредитний договір, договір страхування.

6. Обґрунтовано, що виконання господарських зобов'язань за договором лізингу забезпечується засобами захисту, які передбачені законом або договором, за умови, що вони не суперечать закону, та заходами відповідальності учасників господарських відносин, що передбачені ГК України, ЦК України й іншими законами. До основних способів забезпечення виконання зобов'язань за договором лізингу віднесено неустойку, заставу, банківську гарантію та договір про зворотний викуп предмета лізингу.

7. Запропоновано ч. 4 ст. 7 Закону України «Про фінансовий лізинг» доповнити нормою, що визначає наступні підстави/критерії істотного порушення умов договору: нецільове використання предмета лізингу; передача предмета лізингу в сублізинг, користування іншим особам без згоди лізингодавця; неповернення предмета лізингу у встановлений договором строк; невиконання обов'язку по страхуванню об'єкта лізингу й інші випадки, визначені сторонами в договорі лізингу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ментух Н. Ф. Виникнення, вдосконалення та правове регулювання лізингових відносин в Україні / Н. Ф. Ментух // Юридична Україна. – 2005. – № 10. – С. 51-54.
2. Ментух Н.Ф. Види лізингу та їх особливості / Н. Ф. Ментух // Держава і право. – 2007. – № 36. – С. 364-371.
3. Ментух Н. Ф. Види учасників лізингової діяльності та їх особливості / Н. Ф. Ментух // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 1. – С. 84-87.
4. Ментух Н. Ф. Правовий статус лізингових компаній та їх особливості / Н. Ф. Ментух // Юридична Україна. – 2010. – № 3. – С. 68-73.
5. Ментух Н. Ф. Окремі способи забезпечення виконання господарських зобов'язань за договором лізингу та їх особливості / Н. Ф. Ментух // Приватне право і підприємництво. – 2010. – № 9. – С. 95-99.
6. Ментух Н. Ф. Лізинг: поняття, види, особливості відповідно до законодавства / Н. Ф. Ментух // Командор. – 2005. – № 1. – С.65-67.
7. Ментух Н. Ф. Правові особливості лізингу окремих зарубіжних країн / Н. Ф. Ментух // Зовнішня торгівля : право та економіка. – 2006. – № 3 (26). – С. 66-69.
8. Ментух Н. Ф. Удосконалення та правове регулювання лізингових відносин / Н. Ф. Ментух // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення : Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Київ, 31 травня 2005 р.). – Т. 1. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – С. 166-168.
9. Ментух Н. Ф. Учасники лізингової діяльності / Н. Ф. Ментух // Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні : Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Київ, 31 травня 2006 р.). – Т. 1. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – С. 136-138.
10. Ментух Н. Ф. Лізинг в законодавстві окремих зарубіжних країн / Н. Ф. Ментух // Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнародної наук.-практ. конф. молодих науковців «Шості осінні юридичні читання», (м. Хмельницький, 26-27 жовтня 2007 р.). – Ч. 1. – Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2007. – С. 263-265.
11. Ментух Н.Ф. Непрямі учасники лізингової діяльності та їх особливості / Н. Ф. Ментух // Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнародної наук.-практ. конф. молодих науковців «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 28-29 листопада 2008 р.). – Ч. 3. – Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2008. – С. 196-198.
12. Ментух Н. Ф. Учасники лізингової діяльності: поняття, ознаки / Н. Ф. Ментух // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (19–20 березня 2010 р.) / Уклад. О. В. Жишко, А. М. Сур'як, І. Ф. Урина. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. – С. 278-281.

13. Ментух Н. Ф. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань за договором лізингу та їх особливості / Н. Ф. Ментух // Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції : «Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи» (9 квітня 2010 р. м. Тернопіль). – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – С. 285-289.

АНОТАЦІЇ

Ментух Н.Ф. Правовий статус учасників лізингової діяльності в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України. – Київ, 2010.

Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, що присвячена дослідженню правового статусу учасників лізингової діяльності. Визначені поняття «суб'єкт лізингової діяльності», «учасник лізингової діяльності». Проведено поділ учасників лізингової діяльності та досліджено їх господарську правосуб'єктність. Обґрунтовано, що суб'єктом лізингової діяльності є лише лізингодавець, а всі інші є лише учасниками лізингової діяльності та суб'єктами (учасниками) лізингових відносин. Визначені поняття та основні ознаки лізингових компаній, здійснена їх класифікація. Запропоновано авторське визначення поняття лізингової компанії, державної лізингової компанії. Системно досліджений порядок створення лізингових компаній та формування їх статутного фонду. Розроблені та сформульовані основні теоретичні і практичні положення щодо управління лізинговою компанією. Окремо розглянуті господарські договори, які укладаються при здійсненні лізингової діяльності: договір лізингу, договір купівлі-продажу предмета лізингу, кредитний договір, договір страхування. Встановлені способи забезпечення виконання господарських зобов'язань за договором лізингу. Досліджені особливості господарсько-правової відповідальності суб'єктів лізингу.

Ключові слова: суб'єкт лізингової діяльності; учасник лізингової діяльності; лізингова компанія; договір лізингу.

Ментух Н.Ф. Правовой статус участников лизинговой деятельности в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04. – хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. – Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства НАПрН Украины. – Киев, 2010.

Диссертация является самостоятельной завершённой научной работой, посвящённой исследованию правового статуса участников лизинговой деятельности. Определены понятия «субъект лизинговой деятельности», «участник лизинговой деятельности». По критерию степени участи в

лизинговой операции участники лизинговой деятельности поделены на прямых и непрямых.

Исследована хозяйственная правосубъектность субъектов лизинговой деятельности как правовая особенность хозяйственной организации, которая выражается в субъективных правах и юридических обязанностях, что определены законом или непосредственно законом не определены, но необходимы для осуществления хозяйственной организацией её функций и задач, направленных на сбалансирование частных и публичных интересов. Определено, что правосубъектность участников лизинговой деятельности возникает из взаимоотношений между лизингодателем, лизингодержателем и продавцом при заключении и исполнении договора финансового лизинга.

Участниками лизинговой деятельности являются: субъекты лизинговой деятельности; финансовые посредники (банки); субъекты инфраструктуры рынка лизинговых услуг (страховые компании); институты совместного инвестирования (паевые и корпоративные инвестиционные фонды); консалтинговые фирмы; брокерские фирмы; государственные и региональные лизинговые фонды; неприбыльные объединения лизинговых компаний, которые совершают саморегулирование лизинговой деятельностью.

В работе определено, что лизинговой компанией является хозяйственная организация, создана в определенном законодательством порядке, которая на профессиональном основании постоянно и непосредственно осуществляет лизинговую деятельность для удовлетворения имущественных интересов субъектов хозяйственных отношений с целью получения прибыли, имеет свое имущество, которое принадлежит ей на определенном правовом титуле и в соответствии с действующим законодательством осуществляет функцию лизингодателя. Основными признаками правового статуса лизинговой компании выделены: цель и задания субъекта хозяйственной деятельности; предмет и вид ее деятельности; организационная форма; порядок создания; правовой режим имущества; хозяйственная правосубъектность (права и обязанности); юридическая ответственность; порядок реорганизации и ликвидации.

Сформулировано понятие государственной лизинговой компании как лизинговой компании, созданной в организационно-правовой форме государственного коммерческого предприятия или акционерного общества, государственная часть в статутном капитале превышает пятьдесят процентов.

Выделены такие критерии деления лизинговых компаний как специализация; хозяйственно-правовая форма; функции; форма собственности. Проанализирован порядок создания лизинговых компаний в организационной форме хозяйственного общества, особенности создания лизинговых компаний как дочерних компаний банков. Исследованы особенности создания государственных лизинговых компаний.

Рассмотрены фонды, которые формируются лизинговыми компаниями как хозяйственными обществами. Высказано мнение о целесообразности деления таких фондов на универсальные и специализированные.

Исследованы особенности прекращения деятельности лизинговых компаний способом реорганизации и ликвидации, как в произвольному, так и в принудительному порядку.

Разработаны и сформулированы теоретические и практические положения относительно управления лизинговой компанией. Установлено, что управление деятельностью лизинговых компаний является корпоративным управлением.

Детально рассмотрены хозяйственные договора в лизинговой деятельности: договор лизинга; договор купли-продажи предмета лизинга; кредитный договор; договор страхования. Исследованы признаки договора лизинга (специальный круг субъектов и объектов; состав лизинговых платежей; переход права собственности на предмет лизинга к лизингодержателю или возможность его выкупа после окончания срока действия договора), а также квалифицированные признаки финансового и оперативного лизинга. Предложено авторское определение финансового и оперативного лизинга.

Определены основные способы обеспечения хозяйственных обязательств по договору лизинга, к которым отнесены неустойка, залог, банковская гарантия, договор об обратном выкупе предмета лизинга. Установлено, что за нарушение сторонами хозяйственных обязательств по договору лизинга применяются такие хозяйственные санкции как: возмещение ущерба; штрафные санкции; оперативно-хозяйственные санкции.

Ключевые слова: субъект лизинговой деятельности; участник лизинговой деятельности; лизинговая компания; договор лизинга.

Mentukh N.F. The legal status of leasing activity subjects of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Legal Sciences degree, specialty 12.00.04 – Economic Law; Law of Commercial Procedure. – Scientific-Experimental Institute of Private Law and Entrepreneurship National Legal Studies Academy of Ukraine. – Kiev, 2010.

The thesis represents an independent complete study providing a complex analysis of the legal status of leasing activity subjects. The terms «subject of leasing activity» and «participant of leasing activity» are determined. The classification of leasing activity participants is worked out and their economic competence is researched. It is grounded that the term «subject of leasing activity» has to be attributed to lessor only; the others are just the participants in leasing activity. The notion and main features of leasing companies are determined and their classification is worked out. The new definitions of a leasing company and a state leasing company are offered by the author. The procedure of foundation of a leasing company and their statutory capital formation are researched systematically. The basic theoretical and practical provisions as for the management of a leasing company are treated. The commercial contracts that are concluded in the course of leasing activity are reviewed. The safeguarding methods

of the contractual obligation completion are determined. The specifics of commercial law liability of leasing activity subjects are researched.

Key words: subject of leasing activity; participant of leasing activity; leasing company; leasing contract.